

TEORIA JA TUTKIMUS SOSIOLOGIA-LEHDESSÄ

*Pekka Räsänen, Jani Erola
& Juhon Härkönen*

Keskustelua sosiologian relevanssista ja tieteellisistä painopistealuista on käyty pitkään. Monissa kansainvälisissä puheenvuoroissa on kannettu huolta yhteiskuntateorioiden vanhentumisesta, teorian ja empirian välisten kytkösten puuttumisesta, joidenkin tutkimusmenetelmien heikosta validiteetista sekä yleensäkin sosiologian heikentyneestä yhteiskunnallisesta merkityksestä (esim. Coleman 1990, 2–5; Esping-Andersen 2000; Goldthorpe 2000).

Suomessa esimerkiksi Erik Allardt (1995) on peräänkuuluttanut suurten kysymysten tutkimusta. Samoilla linjoilla olevan Hannu Uusitalon mukaan suomalaista nykysosiologiaa voidaan pitää ympäröivästä yhteiskunnasta erkaantuneena, lähinnä ”sisäänlämpiävänä ja eksoottisia tutkimusteemoja viljelevänä tutkimusalana” (Uusitalo 2003, 616). Pertti Töttö on puolestaan arvostellut konstruktionistisesti orientoituneen laadullisen tutkimuksen lähestymistapoja (Töttö 1997; 2000). Näiden teemojen valossa 2000-luvun suomalaista sosiologiaa on kuvattu yleensä lähinnä kriittisesti (esim. Puuronen 2005, 58; Räsänen & Ruonaavaara 2004). Toisaalta käydyissä keskusteluissa on myös ihasteltu sosiologisen käsiteapparaatin jatkuvaa uudistumiskykyä ja uusien ideoiden virtausta (esim. Rahkonen 2004, 9–13). Vastavasti uudemman empiirisen tutkimuksen monivivahteisuutta ja innovatiivisuutta on pidetty nykysosiologian vahvuutena (Alasuutari 2002,

48; Aro 2001). Näin nykyistä sosiologiaa on myös helppo puolustella.

Edellä mainitut puheenvuorot tarkastelevat nykysosiologiaa varsin eri näkökulmista. Tätä huolimatta eri näkemyksiä yhdistää kaksi oletusta viime vuosikymmeninä sosiologiassa tapahtuneista muutoksista. Näistä ensimmäisen mukaan sosiologinen tutkimus mielletään aikaisempaa selvemmin teoria- ja käsitteipainotteiseksi. Tällaiset oletukset ovat jopa niin yleisiä, että oppikirjoissa törmää määritelmiin sosiologiasta empiirisen sosiaalitieteen sijaan ennen muuta eräänlaisena ”keskusteluna yhteiskunnan kanssa” (esim. Sulkunen 1998, 19–20; Saaristo & Jokinen 2004). Toiseksi empiirisen tutkimuksen painopiste ymmärretään muuttuneeksi siten, että kvantitatiivinen tutkimus on antanut yhä enemmän jalansijaa kvalitatiiviselle tutkimukselle. Kuluneita vuosikymmeniä on pyritty hahmottamaan ”ensisijaisesti määrällisinä tai laadullisina” aikakausina (esim. Alasuutari 1999; Alastalo 2005) sekä erilaisen tutkimusparadigmakuvausten avulla (esim. Kaukonen 1986; Puuronen 2005).

Esitettyjä oletuksia sosiologian muutoksesta ei ole juurikaan todennettu sosiologista tutkimusta edustavien aineistojen avulla. [1] Tarkastelemme tässä kirjoituksessa eräitä sosiologian muutosta koskevia oletuksia Sosiologia-lehdessä julkaistujen artikkelien avulla. Tarkoituksemme on siis selvittää, voidaanko tulkintoja sosiologian

teoretisoitumisen lisääntymisestä sekä väitteitä kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen määrän muutoksista peilata myös Sosiologia-lehteen. Näiden kysymysten ohella tarkastelemme lehdessä julkaistuja artikkeleita kirjoittajati-
tojen (yliopisto, sukupuoli, oppiarvo) mukaan.

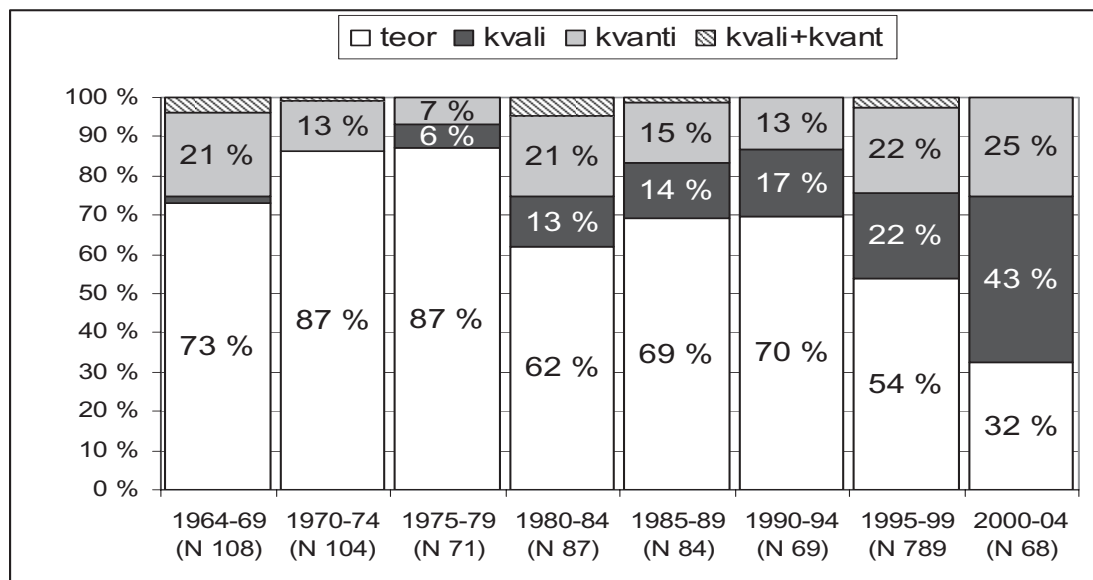
Aineistona ovat kokonaiset vuosikerrat lehden ensimmäisestä ilmestymisvuodesta 1964 lähtien. Mukaan on otettu kaikki artikkeleina julkaistut kirjoitukset.[2] Kirjoituksen tavoitteena on arvioida suomalaista sosiologiaa sellaisena kuin se näyttäytyy aikakauslehden lukijoille. Vaikka lehti ei anna kokonaisvaltaista kuvaa Suomessa harjoitettavasta sosiologiasta, se on maamme johtavana yhteiskuntatieteellisenä aikakauslehtenä näkyvin tieteenalan julkaisukanava.

Teoria ja empiria suomalaisessa sosiologiassa

Sosiologian pääasiallisesta luonteesta on esitetty monenlaisia tulkintoja. Suomessa esimerkiksi Risto Heiskala on väittänyt, että sosiologia ”ei ole tiede, jonka totuuden varmistaa metodi, vaan yhteiskuntaa työkseen tutkivien am-

mattilaisten keskustelua yhteiskunnan kanssa” (Heiskala 1994, 9). Uusitalon (2003) mukaan nykysosiologiassa onkin pitkälti kyse tästä. Silti perinteisemmälläkin näkemyksillä sosiologiasta empiirisenä tieteenä on edelleen kannatusta (esim. Toivonen 2001; vrt. myös Noro 2004). Mutta mikä on empiiristen tutkimusten ja puhtaasti teoreettisten kirjoitusten suhde Sosiologiassa?

Kuviossa 1 esitetään lehdessä julkaistujen artikkelien jakautuminen teoreettisiin puheenvuoroihin sekä kvalitatiivisiin ja kvantitatiivisiin empiirisiin artikkeleihin viiden vuoden jaksoissa vuosina 1964–2004. [3] Teoreettisten artikkeleiden osuus kaikista aikavälillä julkaistuista 699 artikkeleista on 65 prosenttia. Ennen 1990-lukua teoreettisia artikkeleista on ollut reilusti yli puolet, 1970-luvulla jopa liki 90 prosenttia. Vasta 2000-luvulla niiden osuus on painunut alle puoleen kaikista julkaistuista artikkeleista. Teoreettisten artikkeleiden määrä on pienentynyt viime vuosina, mutta edelleen niiden kokonaisosuus lehden artikkeleista on yli kolmasosa.

Kuvio 1 Sosiologia-lehdessä julkaistut artikkelit artikkelityypeittäin 1964–2004.

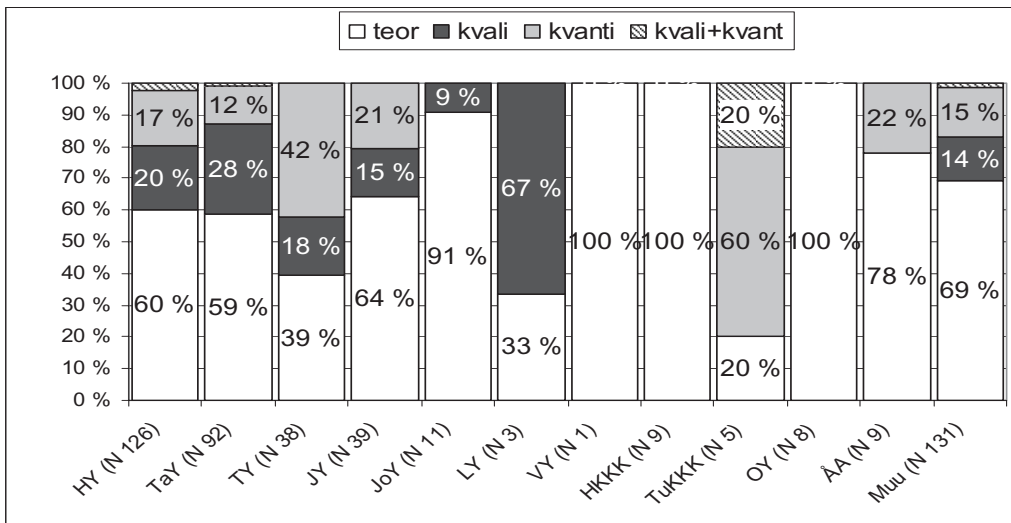
Kuvion perusteella voidaan esittää tulkintoja siitä, miten Sosiologia-lehden artikkelit kuvaavat suomalaisen sosiologian ”korpuksen” muutosta. Artikkeleja ei ole oikeastaan missään vaiheessa karakterisoinut empirismi vaan nimenomaan teoreettisuus. Niinpä luonnehdinta sosiologiasta ”yhteiskuntateoreettisin käsittein jäsentyneenä historiankirjoituksena” (Heiskala 1994, 36) näyttää pätevän hyvin lehden tarjoamaan kuvaan suomalaisesta sosiologiasta.

Toki sosiologiassa tutkitut ilmiökokonaisuudet ovat monipuolistuneet viime vuosikymmeninä, mikä on heijastunut myös tutkimusaineistoihin ja analyysitekniikoihin. Kirjallisuudessa esitettyjen näkemysten mukaan 1960-luvulta lähtien empiiriselle sosiologialle ovat olleet tyypillistä survey ja kvantitatiiviset menetelmät (esim. Alastalo 2005, 73; Puuronen 2005, 52–53). Etenkin menetelmäkirjallisuudessa tarjottujen tulkintojen valossa kvalitatiivinen tutkimus on saanut näkyvää jalansijaa 1980- ja 1990-luvuilla (esim. Toivonen 1999, 119–120; Alasuutari 1999; Raunio 1999). Kuitenkin 2000-luvulle tultaessa tilanne on joidenkin tulkintojen mukaan kääntynyt kvalitatiivisen tutkimuksen eduksi jopa niin, että kvantitatiivista suuntausta edustaa enää häviävän pieni osa tutkimuksesta. Esimerkiksi Pertti Töttö (2000, 10) on uumoillut tämän suhteellisen osuuden jäävän yhteen kymmenykseen.

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen osuuden vaihtelu näkyy selvästi Sosiologia-leh-

dessä julkaistujen artikkelien osalta (ks. Kuvio 1). 1960-luvulla empiirisistä artikkeleista hyvin pieni osa oli kvalitatiivisia. Vielä 1970-luvulla alussa kvalitatiivisten artikkelien osuus jäi alle viidennekseen empiirisistä artikkeleista. Mutta jo 1975–1979 välisenä aikana julkaistuista empiirisistä artikkeleista miltei puolet oli kvalitatiivisia. 1990-luvun loppuun tilanne pysyi suunnilleen samana. 2000-luvulla kvalitatiivisten artikkelien osuus sen sijaan ohitti selvästi kvantitatiivisten artikkelien määrän.

Edellisen perusteella voidaan todeta, että määrällisen ja laadullisen tutkimuksen valtakaudet näkyvät myös Sosiologia-lehden sivuilta. On selvää, että kvalitatiivisen tutkimuksen asema on voimistunut jo 1970-luvun loppupuolella. 1990-luvulta puolivälin jälkeen kvantitatiivinen tutkimus on ollut jonkin verran vähäisempää kuin kvalitatiivinen tutkimus. Toisaalta 2000-luvullakin on julkaistu edelleen kvantitatiivisia artikkeleja saman verran kuin aikaisemmin. Täten metodisuhteista esitetyt yleiset tulkinnat eivät ole mitenkään ongelmattomia Sosiologia-lehteen sovitettuna. Sen sijaan, että kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus olisivat olleet toisensa kilpailijoita, kvalitatiivisen tutkimuksen osuus on pikemminkin kasvanut teoreettisen kirjoitusten kustannuksella. Entä miten nämä muutokset näkyvät kirjoittajatietoja tarkasteltaessa?

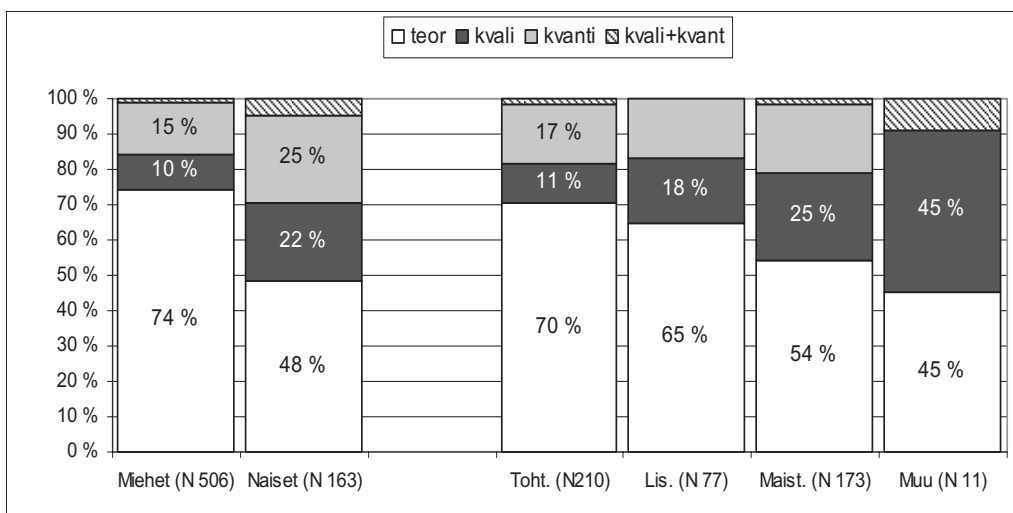
Kuvio 2 Sosiologia-lehdessä julkaistut artikkelit kirjoittajan työpaikan mukaan 1974–2004.

Kuvio 2 esittää lehdessä julkaistut artikkelityypit kirjoittajan edustaman yliopiston mukaan vuodesta 1974 eteenpäin. [4] Suomalaisista tiedekorkeakouluista Sosiologia-lehteen ovat aktiivisimmin kirjoittaneet Helsingin yliopistossa (27%) ja Tampereen yliopistossa (20%) työskentelevät Jyväskylän (8%) ja Turun (8%) yliopistojen valloittaessa kolmannen ja neljännen sijan. Muista yliopistoista tulleiden kirjoitusten määrät ja osuudet jäävät alle kolmen prosentin. Kuitenkin suurin yksittäinen kirjoittaneiden ryhmä (28%) koostuu muista kuin maamme tiedekorkeakouluissa työskentelevistä. Tähän ryhmään kuuluvat tiedekorkeakoulujen ulkopuolisten tutkimuslaitosten (Stakes, Kela jne.) lisäksi ulkomaisissa yliopistoissa työskentelevät henkilöt.

Valtaosassa yliopistoista teoreettisten kirjoitusten osuus kaikista julkaistuista artikkeleista on suurin. Suurimmista yliopistoista selkeimmän poikkeuksen tähän muodostaa Turun yliopisto, jossa työskentelevien kirjoittajien artikkeleista noin kaksi kolmasosaa on empiirisii (ja yleisemmin kvantitatiivisia). Myös Lapin yliopistosta ja Turun kauppakorkeakoulusta tulleat artikkelit ovat pääosin empiirisii. Muualta kuin maamme tiedekorkeakouluista tarjotut ja julkaistut empiiriset artikkelit ovat yleistyneet 1990-luvun jälkeen.

Kuvion ulkopuolelta voidaan todeta, että kvalitatiivisen tutkimuksen lisääntyminen 1990-luvulla on ennen kaikkea helsinkiläinen ja tamperelainen ilmiö. Kvantitatiivisen tutkimuksen kustannuksella kvalitatiivisen lisääntymistä on tapahtunut vain helsinkiläisten kirjoittajien artikkeleissa. Kvantitatiivisen tutkimuksen lisääntyminen alkoi turkulaisten teksteissä samoihin aikoihin. Jyväskylän yliopistosta tulleista empiirisistä artikkeleista taas kvalitatiivisin ja kvantitatiivisin menetelmin tehtyjen osuudet ovat pysyneet kutakuinkin samoina, vaikka artikkeleista vähintään puolet on aina ollut teoreettisia. Toisin sanoen kuviossa 1 kuvatut aggregaattitason trendit eivät kuvaa yksittäisten yliopistojen julkaisulinjoja.

Kuviosta 3 nähdään, että valtaosa Sosiologiassa julkaistuista artikkeleista on miesten kirjoittamia. Naiset ovat kuitenkin julkaiseet suhteellisesti enemmän empiirisii tutkimuksia kuin miehet. Kvalitatiivisista artikkeleista suunnilleen yhtä suuri osa on miesten ja naisten kirjoittamia, kun taas kvantitatiivisista artikkeleista suurempi osa on miesten kirjoittamia. Sukupuolen mukaan jakaumassa ei ole tapahtunut ajallisia muutoksia eri vuosikymmeninä.

Kuvio 3 Sosiologia-lehdessä julkaistut artikkelit kirjoittajan sukupuolen (1964–2004) ja oppiarvon (1974–2004) mukaan.

Liki puolet lehdessä julkaistuista artikkeleista on tohtoreiden kirjoittamia maistereiden osuuden jäädessä reiluun kolmannekseen ja lisensiaattien alle viidennekseen (ks. Kuvio 3). Tohtorien julkaisemien artikkelien osuus on eri vuosikymmeninä pysynyt varsin vakaana, kun taas maistereiden ja lisensiaattien kirjoittamien artikkelien osuudessa on tapahtunut vaihtelua. Artikkelityypeittäin tarkasteltuna voidaan todeta, että tohtorintutkimuksen suorittaneet ovat olleet viehättyneimpiä teoreettisten artikkeleiden kirjoittamiseen. Tohtoreiden julkaisemien kvantitatiivisten tutkimusten osuus on pysynyt koko ajan varsin vähäisenä, vaikka kvalitatiivisten artikkelien osuus onkin hieman kasvanut. Etenkin maisterit ovat yhä enemmän julkaisseet kvalitatiivisia artikkeleita. 2000-luvulla maistereiden kirjoittamista artikkeleista yli puolet on ollut kvalitatiivisin menetelmin tehtyä empiiristä tutkimusta, puhtaasti teoreettisten artikkeleiden osuuden jäädessä kymmenykseen.

Mennyt ja tuleva sosiologia?

Tarkastelimme tässä kirjoituksessa teorian ja tutkimuksen välistä suhdetta Sosiologia-lehdessä vuosina 1964–2004. Tämän perusteella suomalaista sosiologiaa on kuluneina vuosikymmeninä leimannut ennen kaikkea empiirisen tutkimuksen suhteellinen vähäisyys. Tarkastelu osoitti myös sen, että vaikka kvalitatiivinen tutkimus onkin viime aikoina yleistynyt kvantitatiiviseen nähden, molemmat suuntaukset ovat olleet melko tasapuolisesti edustettuina jo 1970-luvun lopulta lähtien. Laadulliset artikkelit ovat yleistyneet 2000-luvulla teoreettisten kustannuksella. Teimme lisäksi katsauksen kirjoittajan taustan mukaiseen vaihteluun julkaistuissa artikkelissa. Kvalitatiivisen tutkimuksen osuus on kasvanut maisterien kiihtyneen julkaisutahdin myötä. Samalla maamme yliopistokaupungit ovat profiloituneet yhä selvemmin erityyppisiin tutkimussuuntauksiin.

Käytettyyn aineistoon liittyy yksi tämän tutkimuksen mahdollisista heikkouksista: tulokset kertovat vain sen, mitä Sosiologia-lehdessä on julkaistu. Toisin sanoen sen tuloksia ei pystytä yleistämään koko suomalaista sosiologiaa kos-

kevaksi. On myös syytä muistaa, että julkaisutavaksi tarjottavat käsikirjoitukset eivät välttämättä jakaudu artikkelityypeittäin samassa suhteessa kuin hyväksytyt käsikirjoitukset. Tätä huolimatta on perusteltua väittää, että Sosiologia-lehti edustaa maassamme harjoitettavaa sosiologiaa huomattavasti kokonaisvaltaisemmin kuin esimerkiksi eri yliopistoissa tarkastetut väitöskirjat tai muut opinnäytteet. Siksi uskommekin, että edellisten tulosten valossa on mahdollista arvioida myös eräitä nyky sosiologiaa koskevia yleisiä keskustelunaiheita.

Esimerkiksi esitetyt väitteet kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen valtakausista vaikuttavat liian yksioikoisilta. Myös tutkimusorientoituneen sosiologian osuus näyttäisi pikemminkin olevan lisääntymässä kuin vähentymässä. Aineistomme perusteella useat nykysosiologian tunnuspiirteistä esitetyistä tulkinnoista edustavat muutoinkin niin sanottua aikalaisanalyysia, joka ei perustu faktoihin.

Joka tapauksessa empiirisesti orientoituneen tutkimuksen näkyvyys on lisääntynyt Suomessa. Tämän taustalla on varmasti monia eri syitä. Voidaan silti otaksua, että 1990- ja 2000-luvulla esitetyt väitteet sosiologian heikentyneestä kyvystä tarjota relevanttia tutkimustietoa on otettu vakavasti. Tässä mielessä empiirisen tutkimuksen osuuden kasvu voidaan nähdä sosiologian kannalta hyvänä asiana: sosiologit reagoivat esitettyyn kritiikkiin!

Lopuksi on syytä todeta, että tämän kirjoituksen perusteella ei tietenkään voida sanoa mitään julkaistujen tekstien yhteiskunnallisesta relevanssista ja sen muutoksesta. Vastaukset tällaisiin kysymyksiin tulisi pyytää muilta kuin sosiologeilta itseltään. Sen sijaan sitä sosiologiaa, jota sosiologit itse pitävät tärkeänä, on mahdollista tutkia muilla tavoin.

Viitteet

- 1 Poikkeuksena on mainittava 1970–1980-luvun Sosiologia-lehtiä hyödyntävä Erkki Kaukosen (1986) artikkeli sekä Marja Alastalon (2005) väitöskirja, jossa on käyty läpi Suomessa tarkastetut sosiologian väitöskirjat 1947–2000.
- 2 Kirja-arvostelut, pääkirjoitukset sekä erilaiset katsaukset ja muut puheenvuorot on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Sen sijaan erikoisnu-

- meroissa julkaistut lyhyemmät artikkelit ovat aineistossa mukana. Suuri kiitos aineiston valmistelusta analysoitavaan muotoon kuuluu valt. yo Krista Heikkiselle.
- 3 Artikkelit luokiteltiin neljään kategoriaan: teoreettiseen, kvalitatiiviseen, kvantitatiiviseen sekä kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen. Ensimmäinen kategoria sisältää kaikki teoreettiset ja metodologiset kirjoitukset, joissa ei ole varsinaista tutkimusaineistoa ja analyysia.
  - 4 Tiedot kirjoittajan työpaikasta ja oppiarvosta on ilmoitettu *Sosiologia*-lehdessä vasta vuodesta 1974, jonka jälkeen lehdessä on julkaistu yhteensä 472 artikkelia. Kaikki kirjoittajatietojen pohjalta tehdyt luokitukset perustuvat useamman kirjoittajan artikkeleissa ensimmäiseen kirjoittajaan.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.
- Alatalo, Marja (2005) Metodisuhdanteiden mahdi. Lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947–2000. Vastapaino, Tampere.
- Allardt, Erik (1995) Tiede ja olennaiset kysymykset. *Tiedepolitiikka* 20:4, 5–12.
- Aro, Jari (2001) Retoriikka, refleksiivisyys ja sosiologia. *Sosiologia* 38:1, 31–34.
- Coleman, James S. (1990) *The Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Harvard.
- Esping-Andersen, Gøsta (2000) Two Societies, One Sociology, and No Theory. *British Journal of Sociology* 51:1, 59–77.
- Goldthorpe, John H. (2000) *On Sociology. Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- Heiskala, Risto (1994) Sosiologia modernin yhteiskunnan itsetietoisuutena ja kansallisina traditioina. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Helsinki, 9–37.
- Kaukonen, Erkki (1986) *Sosiologia-lehden kaksi vuosikymmentä*. *Sosiologia* 23:4, 327–338.
- Noro, Arto (2004) Aikalaisdiagnoosi: sosiologisen teorian kolmas lajityyppi? Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologisia nykykeskusteluja*. Gaudeamus, Helsinki, 19–39.
- Puuronen, Vesa (2005) Suomalaisen sosiologian paradigmoja 1960-luvulta nykypäivään. *Sociologia* 42:1, 50–62.
- Rahkonen, Keijo (2004) Johdanto: zombikategorioista uusiin käsitteisiin. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologisia nykykeskusteluja*. Gaudeamus, Helsinki, 7–18.
- Raunio, Kyösti (1999) Positivismi ja ihmistiede. *Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Gaudeamus, Helsinki.
- Räsänen, Pekka & Ruonavaara, Hannu (2004) Johdanto: kohti pirstoutuvaa sosiologiaa? Teoksessa Räsänen, Pekka, Ruonavaara, Hannu & Kantola, Ismo (toim.) *Kiistoja ja dilemmoja – sosiologisen keskustelun vastakkainasetteluja*. Kirja-Aurora, Turku, 9–20.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2004) *Sociologia*. WSOY, Helsinki.
- Sulkunen, Pekka (1998) Johdatus sosiologiaan: käsitteitä ja näkökulmia. WSOY, Helsinki.
- Toivonen, Timo (1999) *Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia*. WSOY, Helsinki.
- Toivonen, Timo (2001) Minkälaista sosiologia voisi olla? *Sociologia* 39:1, 62–64.
- Töttö, Pertti (1997) Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Kampus kustannus, Jyväskylä.
- Töttö, Pertti (2000) Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Vastapaino, Tampere.
- Uusitalo, Hannu (2003) *Sociologia ja yhteiskuntapolitiikka: valtaa vai vallattomuutta? Yhteiskuntapolitiikka* 68:6, 615–621.